

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 48 (1934)

Artikel: Nossa poesia populera
Autor: Caflisch, Artur
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-204746>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 11.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

NOSSA POESIA POPULERA

(Referat dad Artur Caflisch)

~~~

(Salvo a la festa d l'U. d. G. a Turich, Cuoira, San Murezzan, Puntraschigna)

Undraivla dieta rumantscha,

Scha eau vegn hoz Als tschantscher davart la poesia populera ladina, schi nu po que dvanter cul plain sen dal pled, perche cha 'l tema „poesia populera“ cumpiglia ün champ enormamaing vast. Cuscidrainsa cha be ils stüdis dal dr. Decurtins sulet and implan passa milli paginas, alura pudainsa incler cha nossa poesia populera rapreschainta üna scienza intera. Eau am stögl dimena restraindscher fermamaing in mieu referat, e vögl perque discuorrer ad Els be sur da quel mumaint chi 'Ls po interesser hoz scu radunanza populera. Cun quista radschun stögli surpasser il mumaint istoric, stögl lascher our d'ögl tuot que chi ais sto populer e'm limiter sün que chi ais preschaintamaing populer. Ed eir da quist tema pü stret nu poss der oter cu ün riasunt, üna cuorta survista, dschainsa üna spigleda dal pü bun, almain da que ch'eau artegn pel pü bun. Sch'eau tschauntsch dimena d'üna schelta critica schi paun co gnir in dumanda be chosas vairamaing originelas per nossa cultura rumantscha, laschand dvart imprasts esters. E sch'eau di püinavaunt üna spigleda dal pü bun, schi as drizza que esenzchelmaing sülla fuorma poetica. La fuorma nun ais la prüma chosa dad üna poesia, ma eau vuless dir: La fuorma dad üna poesia ais la c undiziun da quella. Üna poesia po cuntgnair ün impissamaint aucha usche bel e grand, sch'a la mauncha la fuorma, schi l'impissamaint nu vegn a l'effet tuchaunt. Da l'otra vart po ün impissamaint aucha usche simpel e modest avair sieu grand effet inua cha la fuorma poetica ais buna. Üna chosa dal rest clera già in

prinzip, perche cha'l pass da la prosa in poesia, v. d. il pass vers rytmus e rima nun ais oter cu la tendenza da metter üna lingua in musica, la brama da lascher chantiner la lingua d'iminchadi in sieu cling il pü sonor ed in ün tact amabel, illa fuorma chi allegra il cour e daletta l'uraglia. Guardainsa dimena quaunt inavaunt cha la vaina rumauntscha ais steda abla da ragiundscher quella mera, quaunt inavaunt cha l'ais steda buna dad accomplir quel giavüsch. Inua mê pussibel preferiro da lascher discuorrer a l'ouvra svessa. Eau cumainz culla

I. Poesia d'infaunts.

A chi da nus nun ho que da fer bain il cour cur cha's passa suot üna lobgia vi e's oda cusü quatter u tschinch tracagnottels a sbragir in unisun tuot que cha lur gulas stendan:

*Plova plova plövgia
infin infin in gövgia
infin infin in sanda
infin cha Dieu cumanda.*

U cur cha sun our immez las minchülettas sutand intuorn e chantand cha'l cour al vo sur:

*Hoppa hoppa heja
mieus bap ho nom Andreja
ma mamm' ho nom Anetta
chi mangia tuot suletta.*

Nu nascha güsta cò la prüm' amur per nossa chera favella? E chi mamma nu vess già picho porta talla musa e pruovo da chatter üna rima per badanter sieu predilet? E quaunt grat ais l'infaunt per tuot que cha'l survain? Saja cuntgnieu u na, zieva que dumanda'l poch, basta cha'l survegna rytmus e rima, basta cha la lingua da sa mamma clingia scu vaira musica!

Ma displaschaivelmaing quaunt poch vainsa nus do udienza a quist'immensa brama, quaunt poch vainsa nus spüert per saduller il dschermuogl da quella plaunta cha tgnains pü tard per nos il pü custaivel s-chazzi! Schi, displaschaivelmaing nossas bunas rimas d'infaunts sun bod quintedas. L'autur da

la nouva Tevletta rumauntscha ais ieu our a spigler sün tuot ils êrs pussibels ed ais turno a chesa cun ün pitschen- pitschen plüchin da spias.

El ho bain tschercho da cumpletter il manchamaint, ma que nun ais neir dapü cu ün guot aint illa sadella vöda. Ch'Els am permettan da preler quistas pochas rimas d'inaunts:

*Boffa boffa boffa l'ora
boff' in aint e boff' in oura
boff' in vi e boff' in nan
gio dal muot e sü dal plan
boffa boff' in ün pantan!*

*Girumbella vaiv' ün giat
chi bavaiva tuot il lat
tuot il lat da la fantschella
ai schi viva Girumbella!*

*Pin Göri sunaiva
tant' Anna sutaiva
la matta rudlaiva
e tuot as squagliaiva
dal bain cha que giaiva!*

*La Margrittina blova
chi giaiva our per ova
e giaiv' e giaiv' e giaiva
e mê nun as fermaiva
scha nu la vess clappeda
schi füss 'la najanteda.*

*Ad eir' ün hom ed üna duonna
tschantos gio sün üna suonna
la suonna ais dandet sfundreda
e la parevla ais glivreda.*

*Lindorna, lindorna
chatsch' our tas quatter cornas
schna pigl 'na maneretta
e sfrach aint ta chesetta.*

*Furnè furnè furnella
eau't dun ün daint d'astella
do'm tü ün daint d'atschél
chi mê nu'm fo pü mél.*

*Tun tun tramagliun
ils utschlins our sün balcun
ün chi tschüvla, ün chi vaglia,
ün chi spetta la pajaglia.*

*Zua Zua Zua
il chavagl sainza la cua.
Metta sü 'na cua da lain
sch'il chavagl vo taunt pü bain
metta sü 'na cua da stram
sch'il chavagl vo taunt pü lam
metta sü 'na cua da stoppa
sch'il chavagl galopa — loppa.*

Per trer la sort tal gö, u scu cha'ls infaunts dian per trer la sort chi chi tegna vainsa uossa dasper üna schurma da non-sens ün' unica drovabla:

*Acca bacca giatta naira
quel chi tegna stains a vaira
stains a vaira, stains a dir,
tü stust ster e tü poust ir!*

Per trer la büs-cha:

*Büs-chalina büs-challetta
quela dess piglier la letta.
quista co u quella lo?
Quist' ho'l Segner ordino!*

Ingiuvineras (Tevletta).

*Vöd vo'l e plain vegn el
pella cua bain tegn' el. (il sdun)*

*Un butschin
plain bun vin
sainza vierchel
sainza tschierchel
sainza spina
ingiuvinia. (l'öv)*

*Staun a baiver e manger
ad arir e checharer
tuottadi in bun tramegl
cu cha's güdan ai che begl. (ils daints)*

*Vainter d'lain e böglia d'crap
tuottadi tarlic tarlac. (il cuzér)*

*Giuf él e giuf ho'l nom
chi ch'ingiuvin'ais ün galantom. (il giuf)*

Cun que sun vairamaing giâ a fin cul prüm chapitel, rimas d'infaunts. Eau sun persvas ch'Els tuots saron surprais cha nu poss quinter sü dapüssas. Na cha nu füssan dapüssas. Sgür cha'ls pudess quinter sü auch' almain üna tschinquantina, ma tuot be rimarias vödas sainz' üngün sen, robas cha noss infaunts stiran zieva scu bagagl inütil per manchaunza da meglder. Cha que as tratta propi da bagagl inütil am stauni cufermer sch'Els odan exaimpels scu:

*Dün dün döf, puclamanna schöf,
puclamanna isatanna, dün dün döf!*

U auncha ün meglder:

*Eins zwei drei, pica puca pai,
pica puca palerlei, und du bist frei!*

Vairamaing adattos per svaglior il sentimaint rumauntsch! Qualchosina meglder stainsa culla p o e s i a d' i n f a u n t s. Nus pudains dir d'and avair almain quatter u tschininch bunas. Eau vuless manzuner co:

L'inviern.
(da Jachen Luzzi)

*Juhui! la naiv,
la naiv es quà,
ot sco la saiv
ell' ais fìngià.*

*Or vi' or sot!
Mütschai davent!
Mo sar Bardot
na stà attent.*

*Uossa nanpro
las joslas, tschà!
e da quai jo
chi pigl' il flà.*

*J Niculin,
tgnond mass'amunt,
Fa ir seis pin
culs peis amunt.*

*Mo tü toc nar!
Dà quel ün sbraj,
na sast manar
plü bain co quai?*

In quist lö, chi surpassa pero già il prüm s-chalin infantil
as pudess nummer eir la

Minchületta.
(da Peider Lansel)

*Minchületta sün il prà
ant co tuottas fluors esch quà.
La cuttura couvrasch tü
tant chi para be navü.
Vain cun tschellas flurs il mai
chi s'impaissa plü sün tai?
Pür gnanc' üna, poß jürar!
sco tü, prüma, sà'ns legrar.*

E lura quella famusa da Men Rauch:

*Co ais que cha la naivetta
croud' i crouda d'ün contin?
Taidla, taidla ma figlietta
sü in tschél ais ün muglin*

*e quel moll' i moll' adüna
bod plü pac i bod plü bler
i la naiv es la farina
ed il Segner mugliner.*

Da la Tevletta as pudess forsa auncha manzuner:

A smedas.

*Gio pels muots
in sagliuots
scu la bischa
cha que sgrischa
be a vair
che dalet
e che plaschair.*

Chalandamarz.

*Cullas plumpas e zampuogns
a l'inviern mussains ils puogns
cullas s-chellas e talacs
til faronsa batter tachs.*

Sain da not.

<i>Sain da not</i>	<i>Svelt a lö</i>
<i>giain dabot</i>	<i>uschigliö</i>
<i>cha la mamma</i>	<i>be pürmemma</i>
<i>spett' in brama.</i>	<i>sto 'l' in temma.</i>

Eau riv tar ün seguond chapitel:

II. Rimas proverbielas.

Ariguard la lingua in sumaglias e sentenzas disch Schopenhauer ch'ella saja la vair' imsüra per l'intelligenza dal pövel chi la tschauntscha e scriva. Scha nus vulains adopter quista sentenza in prinzip, schi pudains'esser vairamaing superbis sün nossa lingua rumauntscha. Eau artegn cha güst que chi

riguarda las rimas proverbielas nossa lingua possa ster a pêr ed a pass da tuot las otras e ch'ella porta cò ün grand equivalent pel manchamaint surmanzuno. Nossas rimas rumauntschas sun la testimuniaunza d'üna filosofia bain madüreda, da buna morela e dad ota cultura. Guardainsa cun alchüns exaimpels in che fina maniera cha noss simpels paurs haun stipulo lur experienzas in fuorma poetica:

*Sduvler la terra our d'stagiun
darer darer chi saja bun.*

*Bell' implanteda
buna raschleda.*

*Grands scufflos
grands chanvos.*

*Scha favrer nu favragia
e marz nu marzagia
schi tira l'avrigl la curagia.*

*Chi sava d'avrigl
fo fain a giaschigl.*

*La prüma plövgia d'avrigl
Vela pü cu ün charr d'or
Cun roudas ed aschigl.*

*Cha vöglia l'avrigl u nu vöglia
il meg vain cun erva e föglia.*

*Scha'l gün güna bain
crescha sejel e fain.*

*Gün ho trent' e scha plovess trentün
nu füssa dan üngün.*

*Mincha razzada
üna screada.*

*Chi gescha d'avuost
quel gesch' a sieu cuost.*

*Il giaschair nu port' aint bler
neir in schner ed in favrer.*

*Nüvel da settember
nun ho üngün chalender.*

*La mailinterra: Mettà'm cur cha vus lais
fin gün nun am vezzaïs.*

*La sterada
ais üna gujada.*

*Engiadina terra fina
scha nu füss quella pruina.*

*Zieva la faira da san Gialun
tegna las vachas a pantun.*

*La chesa renda
scha mél nu prenda.*

*Chi voul ün zertun in chà
cha'l drizza giallin' e chavà.*

*Chi sterna stram
vain our d'fam
chi sterna föglia
nun ha nöglia.*

*Chi bain lia
bain schlia.*

*Chi bain giuondscha
bain sgiuondscha.*

*Chi bain tetta
bain rupetta.*

*Ajer e lat
faun bel il mat.*

*Melnet e melmuond
fo'l chül arduond.*

*Meglder ais la chüzzaria
ed il chül plain fled
cu dad esser signuria
e nu 'vair sandet.*

*In december, schner, favrer
staun las femnas a filer
sper la pigna di e not
duos trentün ed ün vainchot.*

*Dis trenta haun november,
avrigl, gün e settember,
d'vainchoch and ais be ün
e'ls oters haun trentün.*

In ultim auncha alchüns barometers da noss paurs:

*Scha tuna aunz cha plova
darer cha ell' as mova
ma scha l'as mova inandret
beo mé quel chi ais suot tet.*

*Nüvel cotschen da la saira
di davo bel di da faira.
Nüvel cotschen la daman
fin la saira grand pantan.*

*Cur cha'l nüvel vo vers Arpiglia
metta'l chapè sulla claviglia.
Cur cha'l nüvel vo vers Tavo
metta tieu chapè sün cho.*

*Cur cha'l nüvel vo vers Vuclina
vain bell' ora in Engiadina.
Cur cha'l nüvel vo a val
vain strasora sainza fal.*

Ed uoss alchüns da caracter generel: Scu preludi duos da Durich Chiampell, il fundatur da nossas rimas proverbielas:

*Da foergia da pövel s'parchüra'l minchun
u ch'el stoua ruir ün dür buccun.*

*Da spisa raschgiudada
maschdina maltamprada
dad amich infendschüd
e fadiv in grazia ngüd
e da foergia da pövel
ins oasta Deis a tschöver.*

*Chi duna bain venda
scha vilaun nun ais quel chi prenda.*

*Dar e tour
fa bun cour.*

*Ün po per ün
nu fo mél ad üngün.*

*Pü bgera munaida
pü bgera cuvaida.*

*Avair l'ögl
pü grand cu'l bögl.*

*Chi bler crida
bod invlida.*

*Bgera canera
pocha uvera.*

*Svelt e bain
darer chi vain.*

*Chi's loda
s'imbroda.*

*Be üna moula nu fo farina,
que and voul duos chi vaun perüna.*

*Dür cun dür
nu fo bun mür.*

*Chi ria da me
nu guarda sün se.
Sün se cha'l guardess
da me nu riess.*

*Mantegn' adün' uorden dadains chesa tia
schi't spargnast bger temp e disgust e fadia*

*Giallina chi va per chà
o cha la picla o cha l'ha piclà.*

*Scua nouva scua bain,
scua veglia vain almain.*

*Roba per forza
nu vel' üna scorza.*

*Cul art e cul ingian
as viva mez da l'an,
cul art e cul mister
as viva l'an inter.*

*Diligenza porta pan
daschütlia chüzz' e fam.*

*Que füss più facil d'edücher ils mats
scha' ls genituors eir füssan tuots bain trats.*

*Il daner
cumonda bler.*

*Mincha parantella
ho sieu crap e si' astella.*

*Minchün voul pulizia
ma na in chesa sia.*

*Fin ch'ün ha daints in bocca
nu po'l dir: a mai nu tocca.*

*Megl maglier tuot que chi's ho
cu da dir tuot que chi's so.*

*La laungia nun ho öss
ma rumpa chamm 'e döss.*

*Mincha mais seguond la glüna
mincha di s'imprenda üna.*

*Ungüns infants in üna lai
ais sco ün di sainza sulai.*

*Cur cha'l vin ais a cuccun
ils amihs sun a mantun,
cur cha'l vin staliva sü
ils amihs nu's vezza pü.*

*La ledscha ais üna chappa pel luf
ed al bouv ün giuf.*

*Minchun per minchun
l'advocat ho'l buccun.*

*L'energia
as fo via.*

*Resta hom e mangia paun,
nu partir il rost da chaun.*

*Da la disspita
il terz profita.*

*Armas cun armas
larmas e larmas.*

*Cur cha l'imsür' ais plaina
schi'l Segner la rasaina.*

*L'or, cumbain cha dür e süt
ais saimper sto il meglder üt.*

Nu sun que tauntas perlas chi fuorman ün diadêm sül frunt
rumauntsch?

Dasper quist diadêm sül frunt ho l'rumauntsch alura eir
auncha üna muos-cha spagnöla sulla massella, e gnand a
tschantscher da quella Als nomni scu terz chapitel:

III. La satira.

Ils scriptuors dal 18 evel e 19 evel tschientiner accentueschan repetidamaing l'inclinaziun da l'Engiadinais per la satira. La satira pera da spordscher al caracter taciturn e reservo da l'Engiadinais la drett' occasiun per as divulger. Inua ch'üna choza repugna a la radschunaivlezza cumöna, u ch'ella vo cunter il sentimaint dal singul as recuorra gugent tal pamphlet, tal pasquin, scu da pü bod, uschej' eir auch' hozindi. Natürelmaing cha la satira po avair eir funtaunas pü noschas, scu sun: Partischauneria, melvuglientscha, scuvidaunza e vendetta. Suvenz nun ais be ün sulet l'autur da telas chanzuns, dimperse inters plazs, inua cha minchün cuntribuescha sel e paiver u eir groffels e stachettas pel rost. Tels prodots sun solitamaing be passagers e significhan be rermaing üna valur poetica. Per Als der üna prova d'ün pasquil Als vögl preler ün tel, sto fat sülla mort da Gürg Jenatsch, e dal quēl m'he permiss da s-chasser pü cu la mitted:

Pel tömbel da la fossa.

*Co gesch' ün hom,
nu fatsch il nom,
sieu pled pradgio
el ho schnajo*

*Ma Dieu in tschêl
ho gieu l'ögl,
ho miss sieu maun
e'l tgnieu in frain,*

*Cun mordrager,
cun pittanögn,
cun invuler
e cun striögn.*

*Ch'el ais sbasso
scu'n bouv cuppo.
Tieu bap fidel
beo ais el.*

Cha la satira ho sia attracciun tar nos pövel rumauntsch demuossan impustüt las burlescas da Nott Arquint chi sun auch' hoz populerischmas, main peramur da lur fuorma cu da lur cuntgnieu.

Una da las pochas bunas inscripziuns sün nossas chesas veglias pera eir guideda da la satira:

*Quista chà n'ha eu fat sü
sco a mai ha bain plaschü.
E tü, chi passast speravia
nu star qua a dar la tia,
perche sch'usche plasch'al patrun
schi che t'import'a tai minchun.*

Nus scuntrains la satira già tar Chiampell, inua ch'el in sas chanzuns spirituelas cumainza la cumbatta cunter tuot schlasschögn, nus la chattains ferm expressa eir tar Joan Martinus, il quêl in sa „Festa da Bacchus“, celebreda da tschinch baveders satirescha seguaintamaing:

*Qua gni nan cun mürravaglia
chi per vair es curius
co 'na compagnia d' canaglia
fa la festa da Bacchus.*

*In lur sporca ustaria
cun tumult da cumpagnia
porcs zertuns e contin aivers
fan il solit lur schüschaiver.*

*Ledschas sun da quellas vachias
da non baiver au' intant,
quel chi d' aua qua s' impacha
tot la zechia gea pajand.*

Ziev' üna deschina da simils vers in cuntuand crescendo vo'l ad admonir in sa dehortaziun:

*Porcamaint' abominabla
cura vlai considerar
quai chi sea a vuo nüzaivel
S'vlai cun baiver perantar?*

Un exaimpel bain vivaint, ma da caracter local ans spord-scha la rivalited traunter ils da Tschlin e quels da Plan:

*La malundraivla glieud da Plan
sun gnüds sü Tschlin a rouar pan.*

*Eu n' ha invüdà plüs a jantar
ma vess fat melgder da'ls laschar.*

*Las maisas vessna travus aint
scha lur butatsch las vess tgnü aint.*

*Qua cumanzettan els as dar
cun üna sgrisch be dals guardar.*

*Per metter pasch gnit il plavan,
las costas plainas a quel dan.*

*Qua gnit clamà il sar mastral,
e quel coppet varquants cul pal.*

*Finid' ais uossa ma chanzun
e chi chi crid' ais ün minchun.*

Scha nus vulains pero ans restraindscher sün que chi s'ho apropio il dret da vschinedi in nossa poesia populera, schi nun ans resta bger oter cu quels surnoms u quellas schnumnadas cha nus udins co e lo da vegl e giuven:

*Anna Töna Men Büschatsch
cuorta chomma, grand butatsch.*

*Peder Peder chaschöl veder
chaschöl veder chaschöl müf
maglia maglia Peder püf.*

*Peideret in ün sachet
Il sachet eira furo
Peideret gniv' our cul cho.*

*Ursulin da la tschavatta
clappa la mür e do 'na stratta.*

*Chasper Melcher Baltisar
scha tü mangiast stoust pajar.*

*Andrea spennà
parchüra ta chà
parchüra ta filgia
cha' l mulet nu la piglia.*

*Barbla rotscha da la crotscha
dal sunagl e dal battagl.*

*Anna Maria
suna la gia
suna' l giun.*

*Pepein indrumanzo
porta fain in nos talvo
porta fain e porta stram
cha la vacha grisch' ho fam.*

*Ün utschè süssom ün tet
chi clamaiva Gian Gianet.*

*O duonna Dorotea
hoz esa babanea.
Cha'l diavel s'porta vea
a tot la compagnea.*

*Martin Martin martella
la vach' ho fat 'na vdella,
la vdell' ho fat ün sot,
Martin svulet in ot.*

*Barba Men vo in Vuclina
in Vuclin'a cumprer vin
perche ch'el e sa Babigna
vöd nun aman il butschin.*

*Id eir' ün giat süssom ün prà
chi clamaiva Barnabà
Barnabà nu sa che dir
tira la cord'e lascha'l ir.*

*Barbulina Barbulada
trenta passa lung' e lada.*

*Jon pezzapon
cullas chotschas da chürom
tir' in vi e tir' in nan
cullas chotschas aint in man.*

Ed uoss ans rest'in ultim aucha l'chapitel da

IV. La chanzun d'amur.

Intaunt cha quist chapitel aint ils ramass dad Alfons Flugi, dr. Decurtins, A. Vital, Peider Lansel ed ultimamaing eir T. Dolf fuorman la part chapitela, il poss eau evader bain spert, zieva avair in mieu preambel determino il tema dad hoz. L'Engiadinais ho chatto erupziun da sieus sentimaints d'amur in tschients e tschients da chanzuns, ouravaunt tuot l'Engiadinais chi stuvaiva emigrer a l'ester, laschand inavous quella chi l'eira la pü chera. E gio da las poesias da cumgio as dschess cha que seja sto lung temp moda da piglier partenza cun üna poesia. Scha da tuot quistas tschientineras da chanzuns hoz bod üngünas nu sun pü vivaintas, schi ais que ouravaunt tuot da cuntribuir a lur maungel da fuorma, chi ais generelmaing memma lungia e poch poetica. Ellas sun dvantedas victimas da quella granda ledscha na scrita cha l'inferiur stu succomber al meglider. Scha la chanzun d'amur aucha vivainta tratta il problem esenzchelmaing in tun umoristic e na darer malizchus, schi nun ais que d'attribuir al maungel d'incletta per l'amur, dimperse in prüma lingia al bsögn invers l'umor. Stüdgiand tuot quista poesia populera, que am pera adüna cha l'umor seja ün veritabel bsögn pel intern somber e reservo da nos pövel muntagnard, e ch'el as manifesta in si'orma scu üna vaira beadentscha, eguela als razs da sulagl chi paun intrer tres ün fnestrin aint in üna s-chüra praschun. E na in ultim ais que forsa eir da cuntribuir al maungel d'üna forza poetica perssiva sün quist champ. Guardainsa dimena in che möd cha nossa poesia populera dantiglia cull' amur:

Noss Engiadinais dischan:

*Chi ho la letta e nu prain
u cha'l ais nar u cha'l vain.*

Ma dalum zieva dischani:

*Duonna e taila
nu piglier a glüschen chandaila.*

Perche ch'els saun bain avuonda cha

*Femnas e chavagls
nu do que sainza sbagls.*

U cha

*Inu cha la duonn' ais patruna
darer cha la fin lo ais buna.
A la duonn' ed al mulin
saimper mauncha qualchosin.*

e cha

*Brüts e söras e quinedas
mê nu s' haun da cour amedas.*

Forsa na sainz'ün miel da dschigliusia dischani

*Porta pennas
nar da femnas.*

Saun pero fich bain cha

*A laver pans voul' ov' e savun
a fer l'amur voula discreziun.*

e

*A laver pans voul' üna lavandera
a fer l'amur voula fer bella tschera.*

Tuot que our da la nozium cha

*Mattans sainza mattuns
ais sco schoppa sainza baccuns.*

In tun tuottafat umoristic e malizchus tunan ils prossems poems

*Che fest co tü utschellina
ourasom quella manzina?
Eau sun gnid' at avisier:
Chi voul bella vit' as fer
fatscha sainz' as marider.
Chi voul fer per otra via
ch' el as drizza cumpagnia.*

Il pessimist quel disch:

*Eau vuless gugent ris-cher
tar üna giuvintschella
scha savess da gratager
tar üna scort' e bella.
Ma a sun semnedas rer
cha stantess da la chatter.*

Sün stil directamaing infantil clingia:

*Malgiaretta blaua
va gio'n bügl per aua.
mamma mamma eu nu das-ch
chi ais cajo ün Clavenas-ch
chi siglia e chi saglia
ch' eu tem cha el am maglia.*

Un romantiker a la Don Quixote glivra sia lungia declara-
ziun cul vers:

*Scha la spelma dvantess vigna
e landroura gnissa vin,
fin ch'ais saung in mas avainas
t'amaro eau da cuntin.*

In plaina cuntantezza da giuven vegl declama ün oter
campion:

*Eau vegn in ma chesa e vegn in mieu let
e scha nun he duonna schi dormi sulet.*

*E sch' eau nun he let, schi dormi sül stram,
las pennas nu'm fouran e'l's pülschs nu'm daun dan.*

*E sch'eau nun he stram, schi dormi sül fain,
las pennas nu'm fouran e stun lam e bain.*

Inamureda i'l vair sen dal pled pera quella chi's declera
resolutamaing:

*Aunz cu vlair quel vegl
cun quella barba grischa
aunz pigli quel giuven
eir sch'el nun ho chamischa.*

Sgür a tuots cuntschainta saregia quella:

*'Na memma lungia nu vuless
'na memma lungia matta,
che cur cha l'he da la branceler
am pera be 'n a latta.*

*'Na memma grossa nu vuless
'na memma memma grossa
cha cur cha l'he da la branceler
am per' ün sach plain d'ossa.*

*'Na memma stiglia nu vuless
'na memma memma stiglia
cha cur cha l'he da la branceler
am per' üna claviglia.*

*'Na memma bella nu vuless
'na memma memma bella
cha cur cha d'he dad ir davent
ils oters vaun cun ella.*

*'Na mezdaunetta vess gugent
'na bella mezdaunetta,
cha cur cha d'he da la branceler
am pera cha'm daletta.*

Na main cuntschainta ais la chanzun da Morel:

*Sün ün muot cridaiva Morel
disch la veglia che manca meis bel?
Aint in vos üert voless eu ir.
Disch la giuvna: schi lascha'l pür gnir.*

*Aint in üert cridaiva Morel,
disch la veglia: che manca meis bel?
Aint in stüva voless eu ir.
Disch la giuvna: schi lascha'l pür gnir.*

*Aint in stüva cridaiva Morel,
disch la veglia: Che manca meis bel?
Sper ta figlia voless eu ir.
Disch la giuvna: Schi lascha'l pür gnir.*

*Sper la giuvna riaiva Morel,
disch la veglia: Schi viva meis bel.
Sper la giuvna riaiva Morel,
disch la veglia: Schi viva meis bel.*

Culla püra naivited da sieu temp ans quinta quista:

*Di'm marusa chera, di'm d'ün cour sincer
che cha eau a faira dess at cramager?*

*Scha tü am voust mé mner, schi maina'm set anels,
ma stust bain bain garder cha sajan eir set bels*

*Ma marusa chera, tü vest a la granda,
o di'm nun at trupagiast d'üna tel' dumanda?*

*Tü starost piglier da quels cha eau at dun
e perfin scha füssan, scha füssan be lutum.*

Ün eroe d'hom chi nu vaiv' intenziun da vender las chotschias a la duonna disch:

*Ellas portan las murinellas
e crajan ch'üngün nu saja scu ellas.
Laschains 'las pür fer al strapè
sün cho pertains nus i! chapè.*

Sainza conguel illa perseveranza ais quel chi chaunta:

*Ai schi di tü bella, che t'impaissast tü?
am fest inamurer, e lur' am laschast qui.*

*Fo'm inamurer infina cha tü voust,
eau at di aquia cha gnir la mia stoust.*

*Mé nun at bandun infina a la mort,
o marusa chera, tü est mieu cuffort.*

*Tü est mieu vair cuffort da cho e da plümatsch
o marusa chera, ve no sün mieu bratsch.*

Una da las unicas chanzuns propi amablas e charezzaivlas tuna:

*S-ch'ün culomb ais ella prusa,
innozainta s-ch'ün agnè
l'ais paschaivla, l'ais bandusa,
spür' amur e spüra fè.*

*A quell' orm' usche sincera
vögl gugent mieu cour duner.
Dschè 'm vus pür scha quista chera
nun ais degna da l'amer.*

Tuottafat süll' insegnna da la rassegnaziun rimprovereschà üna giuvna:

*O giuven, tü bel giuven,
voust tü at marider,
ma bain schi pür marida't,
sün me nu stust guarder.*

*Hest cumanzo ad ir tü
tar otras a tramegl
schi vo tü pür tar otras,
cha eau pü nu't vögl.*

*Scha tü at impissessast
süls pleds cha vains tschantscho,
schi sgiüramaing cridessast
e gnissast arüvlo.*

Dad üna lungia, tragica ballada s'ho mantgnieu vivaint il bel finel:

*Uoi e sül tömbel da quella bella
creschiva sü üna flur chaminella.
Uoi e sül tömbel da quel bel mat
creschiva sü üna flur nusch nus-chat.
Uoi e pel bain cha quels duos as laivan
schi quellas duos insembel as plajaivan.*

Scu conclusiun ans restan auncha duos chanzunettas:

*Sü mas mattas, bun curaschi,
pigliè tuottas ün bel hom,
nu guardè sulla richezza,
eir scha'l vess be 'n chapè d' stram.*

*Pür tndlè mas cheras mattas
il cussagl cha eau 's vögl der:
Aunz cu ir aint illa trapla
stuvais saimper s'impisser:*

*Marider ais be furtüna,
que ais be scu trer la sort,
Marider bain, que ais la vita,
marider mél, que ais la mort.*

*O o quella saira
cha m' ha maridada
o füssi be statt
in let rumanzada.*

*O o quella saira
cha n' ha dit da schi
o füssi be statt
in let persa vi.*

*O o quella saira
cha n' ha tut l' anè
o füssi be statt
gio' l son dal purschè.*

La medemma arüvlentscha pera da resortir da la seguainta:

*Scha mieu hom füss ün tschigrun
til mettessi sün balcun.
Gniss ün giat e til magliess
«Bun pro fatscha» eau al dschess,
«maglia, maglia, schi pür maglia
cha tü magliast poch da vaglia.»*

*

Undraivla radunanza rumauntscha,

Cun que füss eau a fin cun mieu tema, taunt inavaunt cha'l resguarda nossa poesia scu bain generel, scu bain cumünaivel, sainza pero avair tuoch las ouvras da noss poets vivaints. Mia prüma intenziun eira da tratter quella essenzchelmaing, ma, vzand cha d'he già uossa stuvieu gnir memma proliss, e cha per tratter quella in möd exauribel que as druvess almain auncha taunt temp, am d'heja decis da desister dal proget, e da profiter dals ultims pér minutis per exprimer alchünas idejas persunelas chi s'haun anunzchedas in stüdgiand la matiergia:

Que ch'Els haun udieu in mieu referat nu sun per usche dir chosas classicas, ma tuottüna, que ais quella pitschna part da nossa poesia rumauntscha chi ho piglio risch in nos pövel, que ais quella pitschna part, la quela nos pövel, chattand plaschairs vi dad ella, l'ho quinteda inavaunt da buocha a buocha, la laschand as svilluper scu ün bain cumünaivel, chi hoz viva e moura cun nos pövel.

La poesia populera ais vairamaing l'orma d'üna lingua, e perque ün factor chi nu po gnir survis usche suvenz ed usche lönch cha's tschauntscha d'üna tela. Nossa poesia populera ais quella chi so interesser t u o t ils rumauntschs, e na be ün pitschen nomer d'uschedits meglders, e significha cun quel fat güsta per nos pitschen pövel ladin ün factor taunt pü indispensabel.

Nossa poesia populera vivainta muossa cun fuorma clerischma in che möd cha nos pövel reagescha süll' ouvra poetica. El selectescha, s-charta e tscherna e tscherna minuziusamaing,

e tuot que cun ün sentimaint e cun ün' uraglia scu cha üngün singul nu füss bun da fer meglider. Nos pövel ais il famus mulin chi boffa la paglia davent da la mess e lova sabgiamainaing il graun aint il möz. Eeau Als pudess demonstrar que cun inumberabels exaimpels. And cuntemplainsa ün sulet: La poesia „La naivetta“ da Conradin de Flugi. Che ho fat il pövel rumauntsch culs 7 vers da Flugi? El s'ho apropio ün ed ho ignoro 6. Analisand quist' acziun apparentamaing crudela ed arbitraria, as demuoss' la scu sabgia e profuonda.

*La naivetta, la naivetia
vain da tschél a flöch a flöch.
Onduland scu las chürallas
s' mett' la gio a töch a töch.*

Co ais l'inspiraziun poetica, e tuot que chi sguonda nun ais oter cu'l prodot da la scoula mangluossa da sieu temp. In distachand la bun' inspiraziun dal bagagl inütil, il pövel ho demonstro üna sabgia funcziun literaria, ed a l'istess temp rendieu ün bun servezzan al poet.

Nos pövel nu resguarda dimena la poesia per üna sacristia chi nu suos-cha gnir tuched' aint per ünguotta, scu cha faun tscherts scriptuors e ramasseders. Al cuntrai da quels il pövel nu resguarda neir maungels e sbagls linguistics per gemmas e perlas prezchusas, dimperse el as permetta da cureger a bainplaschair inua cha'l so e po. (In parantesa Als stögli remarcher cha cun quista radschun eir eau am d'he permiss da reveder e cumader e pulir l'intera poesia manzuneda. Nus cumadains e pulins eir nossas antiquiteds a chesa sainza cha gnissan cun que sdischagedas u offais lur maisters). Quel cufüert paun da l'otra vart ils poets avair, cha'l pövel nu mastrüra vi d'üngüna chosa chi ais propi buna.

Scha da tuot la lyrical veglia nos pövel s'ho apropio scu bain cumünaivel be quel pochin manzuno, schi significha que dad üna vart eir üna ferma nota per la forza dal criteri da tel. Quista forza chi nu ceda ad üngünas cundiziuns ais quella chi admoneschä cuntuamaing ils poets in lur lavur e dvainta uscheja la penna vitela dal progress, la penna chi chatscha cuntuamaing inavaunt ed insü.

Una prova splendida da sieu sentimaint linguistic ho il pövel ladin do cull' uschedita „lingua literaria“ barmöra dals ultims 100 ans. Cumbain cha tres decenis e generaziuns tela ais steda sustgnida da tuot ils elemaints pussibels, scu sun scoula e baselgia, pressa e stampa, il pövel ladin l'ho adüna arfüeda stine-damaing. Il pövel ladin nun ho më accepto quella nouva lingua literaria. E scha noss maisters Melcher, Pult, Velleman, Lansel, Bezzola ans haun darcho mnos inavous nossa veglia lingua rumauntscha püra e s-chetta, schi nu voul que dir cha'ls filologs hegian gieu radschun, dimperse güstamaing il pövel ho gieu-radschun. (Il grand sbagl tactic ais apunta sto quel da la battager „N o u v' ortografia“, impè da la clamer cun sieu dret nom: „L a v e g l' o r t o g r a f i a d a n o s p ö v e l“! Tuot s'avess in quel cas pudieu s'oppuoner, be na il pövel ladin!

Culla reconquista da nossa lingua natürela ils maisters da nossa poesia survegnan in maun l'instrumaint da nouv accordo e cumainzan da lascher chantiner a quel cun nouv' armonia, cun clings chi inchauntan nouvamaing l'uraglia ladina, in ün tact ed ün sun chi tuna darcho scu vaira musica rumauntscha. Eau nu poss dir oter cu: Chi ho uraglias per udir, oda:

Margrittas.

(our da Roslönc)

<i>Sün la pred' in leida vita</i>	<i>d'ün centin</i>
<i>staun las bellas</i>	<i>e tuot confus</i>
<i>giuvintschellas</i>	<i>il destin</i>
<i>dumandand a la Margritta</i>	<i>cun lur marus.</i>
<i>be muoschin</i>	
<i>ed adascus</i>	<i>E las otras — vulais pera —</i>
<i>il destin</i>	<i>Segner dosta</i>
<i>cun lur marus.</i>	<i>faun aposta</i>
<i>Quellas chi haun trat furtüna</i>	<i>auncha bger pü bella tschera</i>
<i>as riaintan</i>	<i>tuot malign</i>
<i>e palaintan</i>	<i>fand vair famus</i>
<i>scuttinand in buna glüna</i>	<i>il destin</i>
	<i>cun lur marus.</i>

Dal möd scu cha nos pövel reagescha sülla poesia stuvaïnsa ouravaunt tuot trer las conseguenzas güstas. Vulair ir sün palantschins e crappendas e strer suotour tols e tramas las veglias mundizzas, cha nos pövel ho bütto da la vart, ed al spordscher auch' üna vouta quellas per manna, que nu significhess oter cu piglier la paglia oursuot ils peis dal chavagl ed al bütter quella auch' üna vouta avaunt il prasepan. Il chavagl ho'l nes memma fin, e l'uraglia rumauntscha ais memma musicala per as lascher ingianner. Il pü da tuot as pudess' la disguster landervi, e'l quint füss alura vairamaing fat sainza l'uster.

Il pövel stenda sa bratscha inavaunt e clama vers meglde, be il meglde l'ais bun avuonda. E cur cha'l ho il meglde nu's lascha'l pü guider da sentimentalited invers üngüns mumaints. Els udiron uossa dalum our da la buocha da nos amih Men Rauch, in che maniera cha nouvas forzas poeticas e musicalas tscherchan effetivmaing da gnir incunter a quist clam.

E vus magisters chi väis la näbla mischiun da surder a nossa giuventüna quel custaivel s-chazzi da nossa mamma ladina, s'algurdè's in vossa lavur eir da la poesia populera, s'algurdè's da quella beadentscha chi mainan ün pér razs da sulagl aint in üna praschun s-chüra, s'algurdè's dal sulagl a cuost da chosas mortas e stangluossas scu sun biografias e tauntas e tauntas reglas. S'algurdè's cha nos pövel nu's lascha ingianner!

Na ch'eau vuless cun que sbütter l'otra part, taunt poesia da reflexiun cu scienza filologica. Perche: Scha üna part appellescha esenzhelmaing al cour, schi l'otra ais quella chi do pür la taimpra da cultura ad üna lingua. Perque vains arvschieu cun entusiassem eir la lyricala reflessiun da Lansel e tuottas ouvras scientificas, perque aspettains eir cun taunta brama l'ouvrada nos nouv dicziunari, per pudair alimenter nouva vigur e nouva forza, la quela as manifestaregia eir scu beadentscha pel ulteriur svilup da nossa poesia populera. Nossa devisa tuna:

Poesia populera
ed ouvra da scienza:

Maun in maun!